

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Світлана ВОЛКОВА

*старша викладачка
кафедри українознавства, документознавства
та інформаційної діяльності
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури*
<https://orcid.org/0000-0003-0829-5627>

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ПРИДНІПРОВСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ АКАДЕМІЇ
БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ

***Анотація.** У контексті актуальних викликів сьогодення, зумовлених агресією РФ проти України, розглядається процес гуманітаризації освітнього процесу у вітчизняній вищій школі технічного спрямування. Аналізуються сучасні світові тенденції в освіті, зокрема гуманітаризація технічної освіти, технізація гуманітарної та поширення гуманітарної інженерії. Визначаються причини неналежної організації гуманітарної складової освітнього процесу в технічному виші. Прослідковується роль ключових освітніх компонентів гуманітарного спрямування та їх вплив на рівень національної свідомості та гуманітарної підготовки здобувачів освіти. Пропонуються шляхи удосконалення процесу гуманітаризації технічної освіти України як стратегічно-безпекового фундаменту національного й громадянського самоусвідомлення*

***Ключові слова:** гуманітаризація технічної освіти; національна свідомість; поєднання гуманітарної та професійної підготовки; освітні компоненти гуманітарного спрямування; гуманітарне та критичне мислення.*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. назавжди змінило життя кожного українця, принісши тривоги, руйнування, смерть в повсякденне життя. Незламний український народ протягом останнього року демонструє світові свою велич та витримку, нескорені українські воїни – міць та стійкість, уміння відстоювати свою землю та незалежність держави. Українські війська продовжують звільняти окуповані території, а

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

цивільне населення – пристосовуватися до нових реалій: побутове життя та робота під час тривоги (сирен). Так, студенти, курсанти та школярі розпочали новий навчальний рік у час дії воєнного стану в більшості випадків дистанційно, оскільки або мешкають на прифронтовій території, або в місцях їхнього навчання відсутні укриття та бомбосховища для безпечного освітнього процесу. За цей час зросла підтримка цивілізованого світу, бо йде боротьба між двома світами – демократії та диктатури. У нових реаліях маємо нові виклики, але українці тримаються гідно і так само гідно дають відсіч ворогу на всіх напрямках та сферах діяльності. Україна нині показує приклад єдності, відваги, мужності, звитяги. В умовах війни поступово відбувається процес зміни суспільно-політичного та соціально-економічного життя з метою посилення національної безпеки та відсічі ворога. Потужним фактором національного опору та стійкості громадян України має стати вища освіта, яка потребує мобільного й динамічного розвитку інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи та доброчесності, автономії та інклюзивності. Щодня освітяни навчають, передають знання й уміння, виховують, молоде покоління – свідомих громадян України в нових, часом дуже складних, умовах. Технічні спеціальності відчують наразі гостру потребу в гуманітарній складовій, оскільки саме молодь у найближчому майбутньому буде формувати культурно-політичну еліту держави, а відтак стане тією рушійною силою, від якої залежатиме майбутнє всієї нації.

Основні результати дослідження. Вища освіта України останній рік перебуває не лише в умовах воєнного стану в Україні (Указ Президента № 4/2022 від 24 лютого 2022 р.), а й в умовах світової кризи Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Її інтеграція в європейську та світову систему освіти вимагає переосмислення головних напрямів підготовки усіх фахівців, у тому числі й фахівців технічних спеціальностей.

Так, євроінтеграційні прагнення України зумовлюють необхідність глибинного реформування національної освітньої системи задля її розпізнавання в європейському просторі. Стаття 431 Глави 23 Угоди про асоціацію закріплює курс на активізацію співпраці України та Європейського Союзу у сфері вищої освіти, зокрема на втілення реформування та модернізації системи вищої

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу; покращення якості та підвищення важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників [21]. Вхідження України до європейського освітнього простору прискорює перехід від освітньої моделі індустріального суспільства до моделі освіти інформаційного суспільства.

Прийняття зручної та зрозумілої градації дипломів, ступенів і кваліфікацій, запровадження двоступеневої структури вищої освіти, використання єдиної системи кредитних одиниць (ECTS) розширюють можливості випускників закладів вищої освіти самореалізації в професійній галузі в будь-якій з європейських країн як у довоєнний час, так і під час воєнного стану [14].

Агресія Росії в Україні з 2014 р. та її широкомасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. стали випробуванням не лише для нашої країни (збройних сил, промисловості, енергетичної бази, системи освіти тощо), але й для світової спільноти. Випробовування проходять європейські держави, які відкрили кордони для біженців з України, забезпечивши їх місцем проживання, частково або матеріальною допомогою, або роботою, а українських школярів і студентів можливістю продовжувати навчання (дистанційно – в українських закладах освіти та очно – у закордонних закладах). Останнє є підтвердженням практичного застосування Болонських принципів, а саме – посилення європейського виміру вищої освіти в Україні. Приєднання України до Болонського процесу відбулося в травні 2005 р., вона імплементувала всі зобов'язання Болонського процесу і стала надійним партнером країн Європейського простору вищої освіти.

Сучасні світові тенденції в освіті – це гуманітаризація технічної освіти, технізація гуманітарної та поширення гуманітарної інженерії. Проблема гуманітаризації освіти «є світовою проблемою, оскільки вона пов'язана з вирішенням загальноцивілізаційних завдань, які мають стратегічне значення для розвитку не лише освіти, але і всього людства в цілому» [4, с. 146].

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Відомою гуманітарною інженерною організацією є «Інженери без кордонів» у США (EWB-USA), яка була заснована у 2002 р. інженером-будівельником Бернардом Амадеї. Відтоді організація й галузь гуманітарної інженерії швидко розрослися, і велика кількість американських університетів приймають відділення EWB-USA. Станом на 2020 рік налічувалося близько 9500 членів EWB-USA, які працювали у майже 40 країнах [35]. Їхня робота зосереджувалася на пошуку простих рішень для базових потреб людства.

Термін «гуманітарна інженерія» з'явився на початку 2000-х рр. Навчальна дисципліна «Гуманітарна інженерія» отримала визнання у 2003 р. як частина загальних інженерних дисциплін у США, а з часом Колорадська гірничо-шахтарська школа створила першу програму [36]. Курс «Гуманітарна інженерія» навчає інженерів і науковців працювати в партнерстві з місцевими громадами, які прагнуть підвищити соціальну, екологічну та економічну стійкість. Крім цього, усі студенти програми можуть брати участь у проєктах, пов'язаних з вищою освітою, вивчаючи курси дизайну, беручи участь у студентських клубах або програмі підготовки Корпусу Миру (Peace Corps Prep program). Освіта в галузі гуманітарної інженерії включає історію, політику, економіку, соціологію, мову, основи інженерії тощо. Студенти в програмі навчаються критичному мисленню та навичкам зміни світу через свою професійну кар'єру (чи то в розвитку громади, чи в корпоративних умовах). Аспіранти та викладачі проводять дослідження на стику інженерії та суспільних наук. До речі, декілька університетів у Сполучених Штатах здійснюють підготовку за освітньою програмою «Гуманітарна інженерія» [36].

У процесі розвитку інформаційного суспільства (особливо в умовах війни) для кожного громадянина країни необхідними стають високий рівень освіченості та здатність критично мислити. Вища освіта виступає необхідним стратегічним елементом безпеки суспільства. Війна РФ в Україні відкрила надзвичайно важливу освітню проблему – неналежний рівень гуманітарної складової освітнього процесу. Глибоко переконані, що стратегічно значимою в контексті російсько-української війни та після її закінчення є гуманітарна складова, яка є фундаментом громадянського самоусвідомлення, потенційною протиположністю доктрині «русского (російського) міра» в Україні.

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Швидкі зміни, що відбуваються в суспільстві в нових реаліях та з удосконаленням технологій, вимагають від фахівців здатності швидко навчатися, критично, системно та креативно мислити, міжгалузево комунікувати, існувати в мультикультурному середовищі та володіти кількома мовами, працювати в складних умовах. Світовими трендами майбутнього є міждисциплінарність (мультидисциплінарність) освітніх і дослідницьких програм, свобода вибору і формування індивідуальної освітньої траєкторії [31].

14 квітня 2022 р. на сайті Кабінету Міністрів України було опубліковано розпорядження від 23 лютого 2022 року №286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки», у якому передбачена реалізація п'яти стратегічних цілей, що відповідають принципам формування та шляхам реалізації державної політики, визначеним Статтею 3 Закону України «Про вищу освіту». Ця Стратегія спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. (Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722) і містить дорожню карту перебудови та розвитку системи вищої освіти в повоєнний період та має план дій як додаток. Так, одна із стратегічних цілей Стратегії спрямовується на збільшення привабливості закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри, передбачає розширення перехресного вступу, спільних, міждисциплінарних і подвійних програм, дуальної та інших форм здобуття освіти [31].

Четверта ціль Стратегії про забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення має пункт про постійне підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, має впроваджуватися Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти на основі рекомендацій щодо розвитку систем внутрішнього забезпечення якості закладів вищої освіти. До Стратегії включено пункт щодо запровадження державної програми постійного професійного розвитку науково-педагогічних працівників, забезпечення розвитку цифрових компетентностей наукових і науково-педагогічних працівників.

Більшість дослідників доводять, що поєднання гуманітарної та професійної підготовки майбутніх спеціалістів у технічних закладах –

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

одна з найактуальніших проблем сьогодення. Проблема гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу у вищих навчальних закладах знайшла своє відображення в дослідженнях багатьох вчених, зокрема О. Барно, В. Добриніна, Т. Кухтевича, І. Хорєва, М. Добрускіна, М. Зязюна, Є. Шиянова, Ю. Красильника, М. Нещадима, Р. Євсовича та ін.

Метою цієї роботи є дослідження проблем гуманітарної підготовки фахівців у технічних закладах вищої освіти, зокрема й у Придніпровській академії будівництва та архітектури.

У стратегічних законодавчих та освітніх документах країни, в Законі України «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Бухарестському комюніке (2012 р.), Національній стратегії розвитку освіти України на період 2012-2021 рр. були проголошені принципи гуманітаризації освіти. Так, Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993 р.) принципами своєї реалізації та пріоритетними напрямками реформування вищої освіти проголошує як гуманізацію, так і гуманітаризацію навчання й виховання [7].

З цими напрямками узгоджується Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава», яка схвалена розпорядженням № 596 Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. щодо утвердження української мови на всій території України в усіх сферах суспільного життя і яка забезпечує єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності. Одним із заходів реалізації Стратегії є утворення центрів безоплатного вивчення та поглиблення знань державної мови [31].

Поняття гуманізації та гуманітаризації тісно пов'язані між собою, оскільки мають спільний корінь (з лат. *humanus* – людський, людяний; лат. *humanitas*, фран. *humanitaire* – людська природа, освіченість) та стосуються спільної проблеми – доведення пріоритету цінності людської індивідуальності над матеріально-технічними здобутками цивілізацій [29, с.97].

У практиці гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть Роман Євсович виділяє періоди: (перший період (1985-1990 рр.) – директивна гуманізація та гуманітаризація вищої освіти України; другий період (1990-1995 рр.) – гуманізація та гуманітаризація у процесі реформації вищої освіти;

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

третій період (1995-2004 рр.) – нормативно-правова інституалізація процесу гуманізації та гуманітаризації вищої школи; четвертий період (2005-2012 рр.) – міжнародна інтеграція вищої освіти України в процесі гуманізації та гуманітаризації. На думку автора, «гуманізм у вітчизняній вищій освіті в досліджуваній період розглядаємо як світогляд, який найкращим способом сприяє формуванню вираженої індивідуальності в цілому гармонійно розвиненої одухотвореної особистості. Гуманізацію та гуманітаризацію вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть розуміємо як створення соціально-ціннісної та морально-психологічної основи для стосунків між суб'єктами педагогічного процесу, здатної забезпечити становлення особистості здобувача освіти, критерієм якої має бути міра індивідуального самовизначення» [37].

Пріоритетними напрямками реформування вищої освіти визначено гуманізацію, гуманітаризацію, індивідуалізацію, інноваційний характер освіти, фундаменталізацію, демократизацію, інноваційний менеджмент у сфері освіти, міжнародну інтеграцію у сфері освіти та ін. [11]. Основними тенденціями розвитку гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України 1985-2012 рр. були: раціоналізм, технократизм, занепад духовності, підміна одвічних духовних цінностей тимчасовими цінностями певного політичного режиму, дегуманізація; упровадження національної системи кваліфікацій, стандартів та керівних принципів забезпечення якості освіти; розвиток системи громадського управління, самоврядування навчальних закладів; формування гуманістичних цінностей, аксіологічного підходу та ціннісно-сміслових компетентностей конкурентоспроможного фахівця [10].

У національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) гуманізація освіти тлумачиться як така, що «полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи», а гуманітаризація освіти «покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення [7].

На думку М. Добрускіна, гуманізація – це сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціально-культурних і

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

дидактичних поглядів, що визначають цілі й завдання вищих навчальних закладів у підготовці й вихованні майбутнього фахівця як творчої особистості [8, с. 5]. О. Барно відзначає, що гуманізація – це визначення людини як особистості, яка має право на розвиток своїх особливостей та їх реалізацію в суспільстві й утвердження свого місця в житті [1].

У Статті 26 Закону «Про вищу освіту» (2014 р.) зазначається, що основними завданнями вищого навчального закладу є, зокрема, формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, уміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах та збереження, примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства й створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів.

У цьому аспекті важливим засобом виступає гуманітарна підготовка майбутнього спеціаліста, яка стає однією із умов удосконалення навчально-виховного процесу, важливою частиною всебічно й гармонійно розвинутої особистості і, у підсумку, запорукою соціальної стабільності, розвитку суспільства та безпеки державності. Гуманітаризація освітнього процесу має розширюватися, щоб сприяти засвоєнню гуманістичних цінностей, загальнолюдської культури, усвідомленню ролі людини в суспільних перетвореннях, формуванню високих моральних та естетичних принципів, виступати важливим засобом формування світогляду.

Слід зазначити, що гуманітарна освіта та гуманітаризація освіти, незважаючи на співзвучність, семантично розрізняються. Якщо перша означає сукупність людино-, суспільствознавчих наук, то друга – діяльність, орієнтовану на впровадження гуманітарних наук, а в більш сучасному й розширеному тлумаченні – на «посилення гуманітарних засад», «олюднення» освітнього простору. Гуманітарна складова соціуму має відповідати найвищим стандартам досконалості й розвитку суспільства. Виходячи з цього, гуманітаризації підлягають навіть природничі дисципліни. Однак основу гуманітарної освіти становлять світоглядно-філософська, соціально-політична та соціологічна складові. А допомагає у формуванні історичного та

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

критичного мислення в сучасних фахівців посилене викладання історико-суспільних дисциплін, що є однією із складових національної безпеки України.

Відомий український історик Я. Грицак відзначав до війни, що витіснення гуманітарної складової із освітнього процесу «породжує велику тривогу». «Адже, належним чином не розвиватимуться гуманітарні напрями, а лише точні, то вони виховуватимуть не світоглядно сильних людей, а технологічно розумних ідіотів, які сповна не розумітимуть сенсу й наслідків своєї праці. Без гуманітарних наук також годі розв'язати низку глобальних викликів, як-от глобальне потепління, штучний інтелект і т. п. Очевидно, сила – у поєднанні» [17]. Реформи у всіх сферах будуть успішними лише тоді, коли вони матимуть не лише економічний, а й гуманітарний вибір. Історія циклічна, і світ приречений зіштовхуватися із загрозами природного характеру, що будуть нести країни, які свідомо обирають шлях пропаганди, деградації та знищення, у яких немає місця гуманізму та свободі. Державна незалежність України потребує постійного захисту й глибокого розуміння, оцінки того, що відбувається навколо нас. У сучасних умовах гуманітаризація технічної освіти має виступати своєрідною серцевиною моральності, патріотичності, правової культури й поведінки, формування честі й гідності в молодого покоління. Адже гуманітарна складова освітнього процесу дає інший тип мислення, виховує критичність та креативність, можливість ширше мислити, бачити, аналізувати.

Гуманітарна підготовка в технічному закладі насамперед спрямована на оволодіння знаннями в галузі гуманітарних і соціально-політичних дисциплін, також вона забезпечує визначеність з ціннісними орієнтирами, що, своєю чергою, сприяє виробленню необхідних практичних навичок та вмінь. У цьому процесі важлива роль належить гуманітарним кафедрам, значення роботи яких особливо посилюється під час воєнних дій.

На думку І. Шаповал, роль соціально-гуманітарних дисциплін у процесі становлення майбутніх спеціалістів дуже важлива. До головних завдань належать:

1. провадження освітньої діяльності за сучасними інноваційними технологіями навчання, що забезпечує умови для оволодіння системою знань про людину та суспільство;

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2. проведення наукової, навчально-методичної та виховної роботи згідно з освітніми стандартами; вивчення політичного життя суспільства в його різноманітних проявах;

3. вивчення суспільства як цілісної системи, дослідження механізмів функціонування й розвитку різних соціальних груп; вивчення основних галузей філософського знання, форм буття та шляхів пізнання світу; вивчення культури як суспільного явища, що пояснює численні процеси духовного й соціального життя людини [33].

Під час війни гуманізація стала обов'язковою умовою організації освітнього процесу в ПДАБА. А ось у період становлення незалежності України із гуманітаризацією освіти складалося не все так однозначно.

На думку дослідниці Г. Лисенко, «початковий етап розвитку незалежної української держави дав значний поштовх поживленню процесів гуманізації і гуманітаризації вищої технічної освіти, що підтверджується даними з архівних джерел. Фонди Державного архіву Дніпропетровської області надають унікальну можливість зануритися в середовище початку 1990-х рр., відчувати настрої громадян новонародженої держави, зрозуміти проблеми освітян, які їх турбували в першу чергу. Так, у протоколі №1 розширеного засідання Ради ДІБІ від 30.08.1991 р. одним з перших було розглянуто мовне питання (ініціатор – проф. В. Харченко з кафедри технології металів, що цікаво!) щодо студентів, які виявили бажання навчатися українською мовою» [6].

У процесі дослідження архівних матеріалів ДАДО Г. Лисенко виявлено суттєві структурні зміни в організації навчального процесу, які були орієнтовані на введення гуманітарної складової. Документи чітко засвідчували, що «згідно зі статутом ДІБІ, затвердженим на засіданні Ради інституту 26 листопада 1991 р. і зареєстрованим у Міністерстві освіти України у 1992 р., до складу інституту на 1991 р. входили денні факультети, заочний, вечірній, а також гуманітарний факультети. Функціями Ради з гуманітарної освіти, підзвітної ректору, визначалися: питання викладання гуманітарних дисциплін в інституті, культурологічної підготовки студентів, організація гуманітарних кафедр. Додаткову гуманітарну освіту студенти та інші слухачі могли одержати на гуманітарному факультеті інституту» [6]. Також важливо

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

зазначити, що «статут зобов'язував науково-педагогічних працівників забезпечувати високу ефективність педагогічного процесу, виховувати студентів, аспірантів, слухачів підготовчого відділення, в тому числі в позанавчальний час, в дусі високої моральності; розвивати в них самостійність, ініціативу, творчі здібності; а також поважати особисту гідність майбутніх спеціалістів, у їх особі бачити колег у здійснюваному спільно навчально-виховному процесі» [6].

У ДІБІ було організовано кафедру українознавства на підставі розпоряджень Міністерства освіти України 1992-1993 рр. щодо організації навчання студентів з українознавства й викладання соціально-гуманітарних дисциплін українською мовою та відповідно до Наказу № 159 від 2 липня 1993 р., узгодженого із рішенням Вченої ради Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту від 30.06.1993 р. Після затвердження в 1993 р. Кабінетом Міністрів України програми «Освіта» («Україна ХХІ ст.») кафедра українознавства стала відповідальною за втілення в навчальний процес нашої академії принципів гуманізації, народності, культуровідповідності з метою деідеологізації, етнізації, індивідуалізації змісту освіти. Кафедра українознавства (з 2018 р. – кафедра українознавства, документознавства та інформаційної діяльності (далі – кафедра УДІД) є навчальним, науковим і культурно-просвітницьким центром, через який проходить уся академічна студентська спільнота від першого до останнього курсу. Варто наголосити, що під час провадження навчального процесу викладачі кафедри не лише надають студентам базові знання з гуманітарних дисциплін, але й застосовуються нові форми навчально-виховного впливу на молодь.

Кафедра УДІД, виступаючи осередком гуманітарної підготовки технічної молоді, ставить перед собою для реалізації завдання відповідно до Концепції діяльності ПДАБА та Концепції національного виховання:

- готувати свідому національну інтелігенцію, оновлюючи і збагачуючи генофонд нації, примножуючи культурний потенціал, який забезпечить високоефективну діяльність майбутніх спеціалістів;
- створювати об'єктивні і суб'єктивні умови для вільного розвитку особистості студента шляхом залучення його до різних видів

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

творчої діяльності – культурно-просвітницької, суспільно-громадської, соціально-наукової тощо;

- збагачувати естетичний досвід студентів шляхом їх участі у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, академії;
- сприяти організації освітньої діяльності в академії на принципах гуманізму та демократизму, свободи і відповідальності, органічного зв'язку з національною історією, культурою і традиціями;
- формувати в студентів активну громадянську позицію, патріотизм, власну гідність, готовність до трудової діяльності, відповідальність за свою долю, долю суспільства, держави і людства;
- забезпечувати високі етичні норми, атмосферу доброзичливості, взаємної поваги і співробітництва між усіма учасниками навчально-виховного процесу тощо.

У результаті імплементації нового Закону України «Про вищу освіту» від 2014 р. автономні права закладів вищої освіти розширились, проте це змістило акценти в розподілі навчального часу, що призвело до згортання активних процесів гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу в технічних закладах. Виходячи із нових засад Закону України «Про вищу освіту» з метою виховання гармонійно розвинутої, високоосвіченої, соціально активної і національно свідомої людини, викладачі кафедри оновили гуманітарні та соціально-економічні навчальні курси, зокрема розробили новий курс «Історія та культура України», створили краєзнавчий курс, оновили курси «Демографія» та «Інтелектуальна власність». Формуючи сучасну парадигму української вищої школи, викладачі кафедри намагалися забезпечити освітній процес новими методиками гуманістичного спрямування та гуманітарним наповненням.

Вагоме скорочення блоку гуманітарних дисциплін у ПДАБА відбулося 2015 р. у результаті зменшення навчального навантаження на викладача з 900 до 600 годин на рік. Безумовно, це позначилося на якості засвоєння гуманітарних курсів, зокрема «Історії України». Для цієї навчальної дисципліни було скорочено години семінарських занять, а сам лекційний курс об'єднано з курсом «Історія української культури». Семінарські заняття давали можливість студентам готувати виступи. Здобувачі освіти активно брали участь в обговоренні, набували практичних навичок формулювання та відстоювання власної

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

позиції, навчалися мистецтва ведення публічних дискусій, у яких розглядалися різні точки зору. За умови такої організації здобування знань студенти були суб'єктами навчального процесу, ділилися досвідом у виробленні світоглядних основ, що в цілому забезпечувало активні процеси самоусвідомлення та сприяло формуванню творчого досвіду особистості.

Згідно зі Стратегією розвитку закладу вищої освіти Придніпровська державна академія будівництва та архітектури на 2020-2025 рр. освітня діяльність здійснюється через забезпечення високої якості освітнього процесу відповідно до стандартів вищої освіти, потреб суспільства й ринку праці та реалізацію академічної і гуманістичної функцій освіти, які спрямовані на розвиток особистості. Виховна робота спрямована на формування громадянина, патріота України, всебічно освіченого фахівця, інтелігентної успішної людини та формування в студента демократичного світогляду, здатності свідомо робити свій суспільний вибір, дотримуватися власних ідейних принципів і водночас толерантно ставитися до альтернативних поглядів. Студентське самоврядування реалізовується через розвиток освітнього середовища, спрямованого на формування в студентів основ економічної, політичної, історичної, корпоративної, інформаційної культури, їхнього виховання в патріотичному дусі та пропагування здорового способу життя [30].

Освітня діяльність Академії ґрунтується на концептуальних засадах Національної доктрини розвитку освіти, законах України «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також на гуманістичних традиціях світової та вітчизняної освіти, науки і культури. Освітня діяльність ПДАБА ґрунтується на основних принципах гуманізації освітнього процесу та гуманітаризації змісту освіти, утвердження пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей, українського патріотизму, гармонізації стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи. Серед основних завдань Академії, які спрямовані на гуманітаризацію є:

1) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах;

2) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства;

3) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян [25].

Останнім часом зберігалася тенденція до неправомірного звуження освітніх компонентів лише до фахових з використанням риторики академічної автономії. У 2019 р. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) наголошувало, що «гуманітарні дисципліни мають світоглядний характер. Тому вони не можуть бути повністю ототожені із соціальними навичками успішності, т. зв. *soft skills* та *transferable skills*, яким також має приділятися належна увага.

Європейська система забезпечення якості вищої освіти передбачає так звану «третю місію», тобто служіння суспільству. Такі основні компоненти, як українська мова, історія України, філософія, історія української культури та інші дисципліни, спрямовані на формування світоглядних і громадських якостей випускника, його морально-етичних цінностей, вирішують питання загальнокультурної підготовки здобувачів вищої освіти. В умовах гібридної війни, інформаційної агресії, окупації та анексії частини території Української держави гуманітарна складова освітнього процесу набуває особливого значення» [26].

Та «новий етап кривавої війни Росії проти Української держави привернув увагу суспільства до гострої необхідності піднесення ролі історико-культурної складової на всіх рівнях вищої освіти. Стало остаточно зрозуміло, що минуле, сучасне й майбутнє нероздільні. Ідеологічним підґрунтям російської агресії є нав'язування фальсифікованих псевдонаукових історичних постулатів, що спираються на імперську концепцію «одного народу». Отже, вивчення історичного минулого українського народу, передусім його багатовікової боротьби за волю та власну ідентичність, розуміння потужних культурних здобутків набуває сьогодні ще більшої актуальності [26; 27]

«Національне агентство наголошує на тому, що, відповідно до частини 5 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», вища освіта в

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Україні є сукупністю не лише «систематизованих знань, умінь і практичних навичок», а й «способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей». Саме вивчення історії та культури власного народу в поєднанні з вивченням інших засадничих гуманітарних та соціальних наук формують громадянську ідентичність і патріотизм. Національне агентство акцентує увагу на необхідності посилення історико-культурного компоненту як обов'язкової складової вищої освіти» [27].

«У закладах вищої освіти історія і культура України мають вивчатися на порівняно вищому рівні і в глобальному вимірі, аналізуючи закономірності, наслідки та значення історико-культурних явищ та процесів в Україні, вписуючи їх у європейський і світовий контекст. Вивчення історико-культурних процесів має забезпечувати такі програмні результати навчання, щоб здобувач вищої освіти був готовий самостійно визначати закономірності і аналізувати суспільні процеси, що відбувалися у минулому та відбуваються нині, розуміти їх зв'язки та проводити історичні паралелі» [27].

Відповідно до Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу [27] та з огляду на необхідність формування в здобувачів освіти національної ідентичності, громадянської позиції, історичної пам'яті, що в умовах війни Російської Федерації проти України становить питання національної безпеки, з метою протидії історичним фальсифікаціям та ворожим ідеологічним впливам, ґрунтуючись на принципах університетської автономії відповідно до пункту 1 частини 1 Статті 1 Закону України «Про вищу освіту» та на виконання рішення Вченої ради ПДАБА від 26 серпня 2022 р. для студентів першого курсу в ПДАБА було збільшено кількість годин з курсу «Історія та культура України» у 2022-2023 н. р., за рахунок додавання семінарських занять (16 годин).

Згідно з навчальним планом 2022-2023 н.р., крім лекційного курсу, зі студентами проводяться семінарські заняття задля вироблення в студентів уміння самостійно вивчати питання історії та культури України, формулювати й обґрунтовувати історико-теоретичні висновки та узагальнення. Семінарські заняття покликані не повторювати, а доповнювати і поглиблювати основні теми

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

лекційного курсу «Історія та культура України». На обговорення студентам винесено такі питання:

Тема 1. Стародавня доба

1. Періодизація історії України. 2. Джерела вивчення української історії. 3. Історична свідомість як важливий чинник соціалізації особистості. Формування історичного та критичного мислення сучасних фахівців засобами історико-суспільних дисциплін в контексті національної безпеки України. 4. Державницькі здобутки неслов'янських народів на території України в Стародавню добу. 5. Соціально-економічний та релігійно-культурний генезис східних слов'ян у дохристиянський період.

Тема 2. Княжа доба Руси-України (IX – XIV століття)

1. Питання походження сучасних українців, білорусів та росіян. 2. Політичний устрій Руси-України. 3. Русь-Україна в період політичної роздробленості та монгольської навали. 4. Утворення, розвиток і занепад Галицько-Волинської держави (Королівство Галіції і Лодомерії). 5. Культурні взаємозв'язки Руси-України та Галицько-Волинської держави. 6. Історичні витоки понять «Русь» та «Україна».

Тема 3. Литовсько-польська доба (XIV – I половина XVII століття)

1. Запорозька Січ як демократичний прообраз української державності. 2. Роль Петра Конашевича-Сагайдачного у визнанні української автономії з боку Речі Посполитої. 3. Військове та воєнне мистецтво українського козацтва. Військові перемоги козаків над московитами. 4. Особливості генезису українського народу, його культури та мови в литовсько-польську добу. 5. Релігійне та культурне різноманіття на теренах України в литовсько-польську добу.

Тема 4. Козацько-гетьманська доба (II половина XVII – кінець XVIII століття)

1. Трансформація поглядів Б. Хмельницького щодо формування української держави. Українсько-московський договір 1654 р. як приклад недотримання укладених домовленостей Московією. 2. Українські військові перемоги над московитами: Конотопська битва 1659 року. 3. Причини та наслідки Руїни: гіркий досвід втрати державності. 4. Образ Івана Мазепи як незламного борця за незалежну від Московії українську державу. 5. Від Батурина до Бучі: гіркий досвід «братських» стосунків. 6. Політика російської імперської

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

колонізації щодо українських земель у другій половині XVIII ст. Знищення етнічної самобутності українців та перші мовні війни. 7. Формування козацьких поселень на території сучасного м. Дніпро.

Тема 5. Доба австрійсько-російського панування і національно-культурного відродження (кінець XVIII – 1917 р.)

1. Український національний рух у XIX ст. Тарас Шевченко як символ боротьби українського народу проти поневолення. 2. Українське національне відродження: основні етапи, учасники, еволюція та вплив на формування української ідентичності. Сучасне прочитання української національної ідеї. 3. Антиукраїнська мовна політика Російської імперії в XIX ст. 4. Соціальні конфлікти в Україні в XIX ст. 5. Політизація національного життя в Україні наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. 6. Українське питання в Першу світову війну.

Тема 6. Доба Української національно-демократичної революції (1917 – 1920 рр.)

1. Історичні уроки діяльності Центральної Ради: основні здобутки та фатальні прорахунки. 2. Радянсько-українські війни та розгортання червоного терору на території українських земель. 3. Правління П. Скоропадського як реставрація гетьманського устрою в Україні. Внутрішня та зовнішня політика гетьманського уряду. 4. Проблеми взаємовідносин УНР і ЗУНР: історичний аналіз. 5. Роль армії у формуванні та збереженні української державності. 6. Культурний розвій в період революційних змагань. 7. Юрій Липа – вартовий нації (геополітична трилогія Юрія Липи: «Призначення України», «Чорноморська доктрина», «Розподіл Росії».)

Тема 7. Радянська доба (1921 – 1991 рр.)

1. Наслідки радянських економічних політик для України (1920-ті–1930-ті рр.). Демографічні втрати внаслідок радянської окупації. 2. Західноукраїнські землі між двома світовими війнами. Митрополит Андрій Шептицький. 3. Українське питання напередодні та в період в Другої світової війни. 4. Роль ОУН та УПА в збереженні української національної ідеї. 5. Наслідки хрущовської відлиги та брежнєвського застою для України. 6. Український сценарій перебудови. «Як українці зруйнували імперію зла». 7. Антиукраїнський зміст концепції формування «єдиної радянської спільноти» (інтернаціоналізація = русифікація = антиукраїнізація).

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тема 8. Доба незалежності (з 1991 р.)

1. Проблеми розподілу влади в часи відновлення незалежної України. 2. Українські майдани як демократична платформа для вирішення актуальних проблем. 3. Головні засади зовнішньої політики незалежної України. Європейський вектор зовнішньополітичного курсу України. 4. Кримське питання в контексті українського державотворення. Російська агресія в часи незалежності України. 5. Державна мовна політика на сучасному історичному етапі. 6. Збройні сили України як запорука збереження незалежності України. 7. Роль української культури в протидії рашистській неоімперській ідеології.

Навіть в умовах дистанційного навчання семінари відбуваються активно, де студенти навчаються чітко формулювати і обґрунтовувати відповіді, аргументувати їх за допомогою першоджерел та літератури, відстоюють свої думки під час дискусії, зі спірними питаннями допомагає викладач.

Щодо викладання практичного курсу української мови, то студенти вивчають курс **«Українська мова за професійним спрямуванням»** протягом двох семестрів на другому курсі. Основна мета курсу – підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні. Серед основних завдань курсу **«Українська мова за професійним спрямуванням»**:

1. формування правильного розуміння ролі державної мови у професійній діяльності;
2. вироблення навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні;
3. розвивання творчого мислення студентів;
4. систематизація знання з української мови взагалі й професійного спілкування зокрема;
5. збагачення запасу наукової термінології з фаху;
6. формування вміння щодо написання та оформлення наукових робіт (звітів, анотацій, відгуків, рецензій, тез тощо);

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

7. забезпечення оволодіння нормами сучасної української орфоєпії, орфографії, граматики, лексики, стилістики і правилами мовного етикету в межах професійного спілкування.

Щороку філологи кафедри УДІД ПДАБА долучають студентів, викладачів та співробітників брати участь у написанні Всеукраїнського радіодиктанту з метою не перевірки грамотності, а складання екзамену на національну свідомість та відчуття своєї ідентичності.

На початку червня 2022 р. завідувачка кафедри УДІД О. Баранник, старші викладачі кафедри Л. Богуславська і О. Ткач та завідувачка кафедри підготовки іноземних громадян І. Мамчич започаткували мовний проєкт «РоЗУМІЙ і волоДІЙ». Поруч із розмовною практикою для всіх охочих проводилися «Мистецькі посиденьки», де обговорюються найкращі зразки українського кіно та літератури. Одночасно працювали 4 групи, що двічі на тиждень, щопонеділка і щочетверга, збирали як тих, хто робить перші кроки в опануванні мови, так і впевнених мовців із метою удосконалення навичок володіння українською мовою.

У ПДАБА завжди існувала проблема з викладанням **педагогіки** для всіх освітніх програм другого (магістерського) рівня вищої освіти. «Педагогіка вищої школи» спрямована на формування у студентів магістратури педагогічних знань, вмінь, а також загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, необхідних для успішної суспільної і, можливо, подальшої науково-педагогічної діяльності. Предметом вивчення педагогіки вищої школи виступає заклад вищої освіти як педагогічна система, педагогічні особливості взаємодії студентів і науково-педагогічних працівників технічного ЗВО з метою формування гуманітарно-технічної еліти сучасної України. Педагогіка закладає фундамент у формуванні майбутнього спеціаліста нашої держави – свідомого громадянина, оскільки слугує потужним виховним потенціалом для майбутніх технічних спеціалістів. Педагогіка вищої школи, як і загальна педагогіка, тісно пов'язана з іншими науками, об'єктом вивчення яких є людина. Найближче до педагогіки вищої школи стоять такі науки, як філософія, психологія, теорія комунікації, культурологія, соціологія, історія, логіка, етика, естетика лінгвістика, літературознавство, мистецтвознавство, генетика, кібернетика тощо.

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

З ініціативи кафедри українознавства відбувся науково-педагогічний семінар на тему «Культура взаємин суб'єктів педагогічного процесу в умовах сучасного освітнього середовища» (грудень 2014 р.), який мав на меті покращення педагогічного процесу в Академії. У 2015–2016 н. р. кафедра працювала над упровадженням в освітній процес рішень семінару, зокрема сприяла втіленню в навчально-виховний процес ПДАБА основних складових сучасної особистісно орієнтованої гуманістичної парадигми, яка утверджується в національній вищій школі.

Задля суттєвого підвищення якості освіти, забезпечення новими методиками із гуманістичним спрямуванням, приведення її у відповідність з новітніми досягненнями сучасної науки, культури і соціальної практики сприяння фундаменталізації знань студентів 30 травня 2017 р. у ПДАБА відбувся методичний науково-практичний семінар на тему: «Підвищення якості навчального процесу та запровадження новітніх освітніх технологій в умовах інформаційного суспільства». На семінарі було підбито підсумки пілотного проєкту, який був запроваджений деканатом економічного факультету в другому семестрі 2016–2017 н. р. з метою моніторингу проблем викладання навчальних дисциплін та реального підвищення якості освіти студентів-економістів (модератор – В. Бабенко). Протягом семестру на економічному факультеті було проведено 7 відкритих занять (6 лекцій та 1 ділова гра). До цього проєкту долучилися й викладачі кафедри українознавства: ст. викл. С. Волкова та за. каф. проф. Г. Євсєєва, які продемонстрували запровадження інтерактивних методів на своїх заняттях.

На підсумковому семінарі особливу увагу мала й доповідь Г. Євсєєвої «Дисципліни гуманітарного блоку та формування фахових компетентностей бакалаврів та магістрів згідно з новими стандартами вищої освіти України». Доповідач відзначила надзвичайну актуальність гуманітарної складової, яка впливає на якість знань, умінь та формування спеціальних компетентностей сучасного фахівця-економіста, поділилася власним досвідом та підкреслила, що сучасний викладач повинен запроваджувати новітні методи навчання, інтерактивні форми та мультимедійні, інформаційні технології.

У 2018 р. з ініціативи кафедри українознавства в ДВНЗ ПДАБА була створена **Лабораторія педагогічної майстерності** (завідувач –

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

доц. Г. Лисенко) з метою: 1) спрямування викладачів і студентської молоді на формування і вдосконалення загальнопедагогічної компетентності, підвищення професійно-педагогічної майстерності, забезпечення творчого підходу до виконання своїх професійних обов'язків; 2) висвітлення і поширення результатів науково-дослідницьких робіт з проблем педагогіки вищої школи; 3) зв'язку з навчальним процесом, залучення викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів до вирішення важливих науково-педагогічних завдань. Лабораторія є ініціатором організації та проведення науково-педагогічних семінарів, круглих столів, науково-практичних конференцій, що забезпечує удосконалення педагогічної майстерності викладачів Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. У межах роботи **Лабораторії педагогічної майстерності** у 2018–2019 н. р. відбулися науково-педагогічні семінари: 1. «Шляхи підвищення професійно-педагогічної компетентності викладачів сучасних закладів вищої освіти» (12 квітня 2018 р.); 2. «Підвищення педагогічної компетентності – головна умова професіогенезу сучасного викладача» (24 травня 2018 р.); 3. Науково-педагогічний семінар, присвячений 100-річчю з дня народження видатного українського педагога-гуманіста В. Сухомлинського (27 вересня 2018 р.); 4. «Теоретико-методологічні аспекти підготовки технічної еліти у вищій школі» (29 листопада 2018 р.); 5. «Інноваційні підходи до підвищення професійно-педагогічної компетентності викладачів сучасних закладів вищої освіти» (4 квітня 2019 р.); 6. «Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування викладача сучасного ЗВО» (11 квітня 2019 р.); 7. «Запровадження інноваційних технологій у навчальний процес» (10 червня 2019 р.).

У червні 2022 р. відбулася науково-педагогічна майстерня «Теорія та практика науково-педагогічних підходів у вищій школі: вивчаймо європейський досвід» (в рамках роботи освітнього Форуму академічної спільноти ПДАБА). Учасниками заходу стали викладачі кафедри Академії, члени навчально-методичного відділу, Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Навчально-наукового центру освітньої діяльності тощо. Серед важливих питань, які були розглянуті під час заходу, особлива увага приділялася таким темам: трансформації сучасного світу і вплив технологій на вищу освіту; проблеми і перспективи змішаного підходу до викладання у

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

сучасній вищій школі; найпопулярніші методи навчання у європейських вишах; топ-5 ефективних педагогічних технологій, які радять європейські викладачі.

Нині надзвичайно гостро постає питання збереження та зміцнення української суверенної держави, відродження її правдивої історії, тому неабияк зростає роль виховного та об'єднуючого потенціалу **краєзнавства**. Нагальною потребою й важливою складовою навчально-виховного процесу у вищій школі є запровадження **краєзнавчих дисциплін** з метою поглиблення у студентів знань про історію і культуру рідного краю, формування у них гордості за досягнення їх пращурів. Вивчення краєзнавчих дисциплін може бути корисним студентам технічних закладів, зокрема ПДАБА, що логічно пов'язується із науковими завданнями Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва Академії, маючи на меті підготовку висококваліфікованих, всесторонньо освічених фахівців.

Про важливість краєзнавства, витoki якого сягають давньої історії, зазначав ще І. Крип'якевич: «Не маємо дотепер історії нашого краєзнавства, але потребу такої праці відчуває, здається, кожний дослідник, що займається розслідами місцевої природи», а також П. Тронько: «Для України краєзнавство завжди було не лише міцним фундаментом історичної пам'яті, але й формою самозахисту від ударів долі» [23].

На думку В. Кременя, у структурі особистості, як активного суб'єкта суспільства, важливе місце відводиться саме краєзнавчій діяльності, сутність якої складає любов до рідного краю, патріотизм, інтерес і творче ставлення до краєзнавчої роботи, потреба у здобутті краєзнавчих знань завдяки вивченню історичного минулого і шанобливого ставлення до спадщини, народних традицій і звичаїв [16, с. 11].

Розбудова краєзнавчої освіти, на думку В. Кременя, дасть можливість оптимально вирішити стратегічні завдання реформування вітчизняної освіти з урахуванням її національного характеру, осмислення ролі краєзнавства на тлі соціально-економічного й культурного розвитку; опанування багатствами регіональної культури, її невіддільності від національного ґрунту; пошуку автентичності з

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

метою гідної презентації власного історико-культурного надбання перед європейською та світовою спільнотою [16, с. 14].

Останнім часом краєзнавство набуло важливого науково-дослідницького і навчально-виховного значення і в умовах розбудови незалежної української держави виступає одним із визначальних факторів формування національної свідомості. Відповідно на перший план виходить проблема формування змісту українського краєзнавства: природи і фольклору, історії та літератури, будівництва і архітектури окремих територіальних одиниць.

Запровадження системи краєзнавчого навчання у практику освітньо-виховної діяльності сприятиме вияву регіонально-педагогічної ініціативи з метою вдосконалення конкретних напрямів краєзнавчо-туристичної роботи. Краєзнавча освіта дає унікальну можливість залучити молодь до різних шарів культури етносу, суспільства, світу в цілому, тобто до побутової, фізичної, духовної, інтелектуальної, матеріальної, економічної, політичної, моральної культури, даючи можливість не тільки засвоїти її кращі здобутки, але й додати свої надбання у певній галузі, щоб забезпечити наступність поколінь [9, с. 255]. Головним завданням уведення краєзнавчого курсу є збереження національного характеру освіти, відродження історичної пам'яті, виховання патріотизму, національної самосвідомості в молоді через любов до рідного краю.

Зважаючи на комплексність (багатоаспектність) краєзнавства і його близькість до ряду інших наукових дисциплін, а також неоднозначне трактування упродовж тривалого часу, під час викладання слід звернути увагу студентів на розмежування краєзнавства і країнознавства, українознавства, регіоналістики. Також варто висвітлити структуру краєзнавства, тобто основні його напрями: історичне, географічне, етнографічне, археологічне, економічне, культурно-мистецьке, церковне, туристичне, екологічне; коротко їх охарактеризувати, вказати на функції краєзнавства (науково-дослідницька, пізнавально-освітня, навчально-виховна та інші). Вирішальне значення у формуванні студентської національної свідомості і усвідомлення своєї причетності до вивчення рідного краю матимуть індивідуальні науково-пошукові завдання, результати яких виголошуватимуться на краєзнавчих студентських науково-

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

практичних конференціях, публікуватимуться у Віснику ПДАБА тощо [9, с. 255-256].

На думку дослідниць Г. Євсєєвої та Г. Лисенко, краєзнавство як складова національної освіти має великий потенціал і широкі можливості у вихованні молодого покоління України. Ставлячи за мету вищої освіти підготовку молодих людей як кваліфікованих фахівців, здатних працювати в ринковій економіці, не варто забувати про формування особистості, громадянина, патріота української держави. Оскільки саме навчально-виховний процес вищої школи повинен сприяти досягненню поставленого завдання, слід нерозривно пов'язувати національну освіту як загальнодержавну справу із краєзнавством, а у навчальний план технічного вишу будівельного профілю обов'язково включити краєзнавчий курс [9, с. 256].

Наповнення освітнього процесу краєзнавчою проблематикою було розпочато відповідно до плану роботи кафедри у 2015-2016 н.р. під час I студентської науково-практичної конференції **«Історичні витоки рідного міста»**. Під час роботи конференції було заслухано кращі доповіді студентів першого курсу, присвячені історичним кореням міста Дніпро. Були винесені актуальні питання щодо заснування в нашому краї польської фортеці Кодак, Новокодацької і Новобогородицької фортець та їх значення в освоєнні краю; було розглянуто вплив Нової Січі на заселення регіону, що виявилось у появі численних козацьких зимівників, хуторів, слобод, які перетворилися на сучасні українські села і міста; було визначено роль слободи Половиці як попередниці «третьої столиці Російської імперії»; а також було проаналізовано плани і реалії Катеринослава Дніпровського наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

Важливо вивчати історію краю та знати її задля формуванню історичної пам'яті, почуттів патріотизму, державної гордості, національної гідності та становленню національної ідентичності. Осмислення історії та культури рідного краю вчить шанувати свій народ та інші народи, що здавна проживають на території України, вчить ідентифікувати себе як частину окремої етнічної спільноти в сучасному глобалізованому світі. Краєзнавство як складова національної історичної освіти має великий потенціал і широкі

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

можливості у вихованні молоді України, формуванні її історичної пам'яті та становленні національної ідентичності студентів вишів.

Вагому роль у становленні громадської позиції, національно-патріотичного виховання молоді й наповненні гуманітарної складової освітнього процесу покликані виконувати музеї. Витоки історії музеїв нашої держави пов'язані з добою Русі, коли у церквах та монастирях зберігалися військові реліквії, князівські речі, окремі мистецькі предмети, ікони, рукописи, книги, які можна вважати першоджерелами музейної справи.

На думку відомого історика та етнографа Д. Яворницького, музей – це «минуле, це історія, це душа, серце наших предків, а для нас – величавий храм, куди ми повинні входити з побожністю, а виходити з найглибшим поважанням і гарячою любов'ю до всього того, чим жили наші батьки, діди і прадіди, що ми повинні нести з собою як заповіт і чому повинні учитися і всі ми, і покоління наших нащадків, поки стоїть земля і світить сонце» [15].

Закон України «Про музеї і музейну справу» визначає музеї як «культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини, діяльність яких регламентується Конституцією України, законами України «Про культуру» (2011 р.), Законом України «Про музеї і музейну справу» (1995 р.), актами Президента».

Основними напрямками музейної справи є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота. Специфіка музеїв виявляється й у тому, що в їх діяльності науково-дослідні й освітні функції тісно поєднуються.

У Придніпровській державній академії будівництва та архітектури є музей історії, який є складовою кафедри УДІД, де зберігається і примножується усе надбання навчального закладу. Кожен студент може відвідати музей як самотійно, так і організовано із групою, а також у разі потреби скористатись фондовими матеріалами. Щопонеділка під час кураторської години музей відвідували студенти-першокурсники, ознайомлювалися із історією закладу та досягненнями випускників. Постійними гостями музею є

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

учасники науково-технічних конференцій, семінарів, щорічної міжнародної науково-практичної конференції «Стародубівські читання» та випускники різних років. Музей виступає співорганізатором зустрічей студентів із ветеранами збройних сил, ветеранами праці, проведення заходів з нагоди свят та річниць. Через відсутність фінансування Музей історії ПДАБА не має можливості використовувати новітні технології, нові форми подачі експонатів, створити відповідну інфраструктуру для більш якісного обслуговування відвідувачів і, в тому числі, надання платних послуг.

У березні 2019 р. розпочався процес створення нового музею при ПДАБА. Відбулося засідання робочої групи на чолі з ректором М. Савицьким щодо створення **Музею архітектури Придніпров'я**, у якому активну участь брали архітектори, історики, громадські діячі краю. Вчена рада ПДАБА затвердила рішення (від 26 березня 2019 р.) про утворення Музею архітектури Придніпров'я та Музею старожитностей. Головною метою є формування унікальної експозиції з історії архітектури Придніпров'я, формування експозиції з історії хатобудування та побуту Придніпров'я.

Музей архітектури Придніпров'я має функціонувати як культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної і духовної культури, що тісно пов'язані з архітектурою міста та регіону. Основне завдання музею архітектури Придніпров'я – залучення студентської та шкільної молоді, громадян міста та регіону до надбань історико-архітектурної спадщини, яка складає матеріальну й духовну культуру суспільства, що впливає на становлення нації.

Сутнісною характеристикою новоутвореного музею має стати поєднання у його діяльності кількох напрямів: накопичення та зберігання експонатів; організація стаціонарної експозиції та тематичних виставок; організація конференцій і круглих столів з метою передачі досвіду відомих у регіоні архітекторів та інженерів-будівельників сучасному молодому поколінню; включення музею в туристичні маршрути для гостей міста тощо. Музей може урізноманітнити як культурно-туристичне життя нашого регіону, так і вдосконалити професійну підготовку студентської молоді архітектурного та інженерно-будівельного напрямів засобами музейної експозиції. У музеї планується й наукова робота: розвідки на

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

місці подій; експедиції; архівні дослідження; вивчення матеріалів у бібліотеках, науково-дослідних інститутах, культурно-освітніх установах та закладах області та регіону.

Створення Музею архітектури Придніпров'я та Музею старожитностей залишається актуальним питанням, зважаючи на відсутність подібного закладу на теренах міста і області.

На пришвидшення реалізації Концепції Музею архітектури Придніпров'я також може стати колективна монографія, укладена викладачами кафедри УДІД ПДАБА, у якій висвітлено архітектурно-історичні й промислові аспекти забудови Придніпровського регіону, починаючи від часів його активного заселення й до сьогодення. У монографії матеріал представлений у дев'яти розділах, які можуть стати тематичними експозиціями музею:

1. Загальна характеристика Придніпровського регіону (автори – Г. Євсєєва А. Перетокін, Г. Лисенко);

2. Степовий кордон України у XV–XVIII ст.: особливості поселень (автори – Г. Євсєєва, Г. Лисенко);

3. Заснування міста Катеринослав як грандіозного проекту епохи Просвітництва (автори – Г. Лисенко, Н. Омелян-Скирта);

4. Придніпров'я в період модернізації промисловості (1881–1916 рр.) (автор – А. Перетокін);

5. Архітектурно-будівельний аспект у період модернізації (1881–1916 рр.) (автори – А. Перетокін, В. Бабенко);

6. Розбудова міста в міжвоєнний період (1920–30-ті рр.) (автор – С. Волкова);

7. Придніпровський регіон у 1940–80-ті рр.: від розрухи до архітектурних надбань (автори – Ю. Дірявка, О. Ткач);

8. Придніпровський регіон у добу незалежності України: архітектурні майстерні і будівельні компанії (автор – А. Перетокін);

9. Архітектурна школа ПДАБА (автори – Г. Лисенко, В. Бабенко, Н. Омелян-Скирта) [18].

В умовах скорочення аудиторних годин гуманітарних дисциплін та зменшення кількості лекційних занять необхідністю стали науково-популярні лекції, мета яких – не лише передати знання студентам, а й виробити в них уміння ставити проблеми, означати дискусійні моменти. У 2015–2016 н.р. до 25-ої річниці незалежності України кафедра УДІД розпочала дуже важливий процес гуманітаризації освіти

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

та виховання студентської молоді – проєкт «25 публічних лекцій до 25-ліття незалежності України». Цей проєкт мав на меті сформувані у студентів активну громадянську позицію, пробудити почуття патріотизму, власної гідності, готовність до трудової діяльності, відповідальність за свою долю, долю суспільства та держави. Усі викладачі кафедри взяли участь у підготовці двадцяти п'яти публічних лекцій, які висвітлюють різні напрямки розвитку української держави періоду незалежності. Зокрема, були заявлені теми: «Державна мовна політика в Україні» (проф. Г. Євсєєва); «Законодавство України про авторське право» (доц. В. Бабенко); «25-річний досвід українського державотворення» (доц. Г. Лисенко); «Найцікавіші факти про Україну» (ст. викл. С. Волкова); «Мовний розвиток людства і майбутнє української мови» (ст. викл. О. Ткач); «Сучасні погляди на появу людини на території України» (доц. А. Перетокін); «Галицько-Волинське князівство – важливий етап в історії Української держави» (доц. Ю. Дірявка); «Образ хати в українській літературі як базовий елемент матеріальної і духовної культури» (доц. Л. Богуславська); «Мовна ситуація в Україні. Закон про національні меншини» (проф. Г. Євсєєва); «Вища освіта незалежної України: уроки та перспективи» (доц. Г. Лисенко); «Історія українського правопису» (проф. Г. Євсєєва); «Демографічна ситуація та розвиток трудових ресурсів потенціалу» (ст. викл. С. Волкова); «Витинанка як елемент художнього оздоблення українського житла» (методист А. Колесник); «Інтелектуальна власність та її вплив на соціально-економічний розвиток України» (доц. В. Бабенко); «Інновації у галузі екобудівництва й традиції українського народного хатобудування» (ст. викл. О. Ткач); «Козацьке минуле як взірць сучасного державотворення» (доц. А. Перетокін); «Роль політичних партій і громадянських організацій України та їх вплив на сучасне державотворення» (доц. Ю. Дірявка); «Архітектурна праматір пристанища людського» у творчості Олександра Довженка» (доц. Л. Богуславська); «Конституційний процес незалежної України» (доц. Г. Лисенко); «Глобалізація як явище сучасного політичного життя» (ст. викл. С. Волкова); «Організація простору традиційного українського житла: прагматика і символіка» (ст. викл. О. Ткач); «Національна ідея і цінності та ідеали сучасного суспільства» (доц. А. Перетокін); «Шевченко, якого ми не знаємо»

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(доц. Л. Богуславська); «Сакральні особливості забудови української хати» (проф. Г. Євсєєва); «Українські винахідники: історія, долі» (доц. В. Бабенко).

Ці публічні виступи готувалися на допомогу кураторам усіх факультетів академії задля проведення їх під час кураторських годин. У весняному семестрі 2015–2016 н.р. викладачами Г. Євсєєвою, А. Перетокіним, Г. Лисенко та С. Волковою було проведено п'ять публічних лекцій перед студентами різних факультетів ПДАБА.

В умовах широмасштабної війни з 21 березня по 6 червня 2022 р. у межах проєкту «Переможемо! Відбудуємо!» у ПДАБА для підвищення ролі гуманітарної підготовки та патріотичного виховання реалізовувався цикл науково-популярних лекцій «Незламність української нації: історія і сьогодення» (усього 19 лекцій), які проводили викладачі гуманітарних кафедр: філософії; українознавства, документознавства та інформаційної діяльності; підготовки іноземних громадян.

Зокрема, професор кафедри Г. Євсєєва зібрала найбільшу аудиторію здобувачів ПДАБА навколо теми «Мова і єдність нації: державна мовна політика – історія, стан, досвід», в рамках якої мова йшла про мовну ситуацію, яка склалася в Україні і була зумовлена неоднорідністю українського мовного простору як за територією поширення, так і за сферами застосування, що й призвело до порушення мовно-культурної єдності, випадків непорозуміння й дає підґрунтя для спекуляцій на мовній темі [21].

Доцент кафедри УДІД Г. Лисенко прочитала лекцію для студентів та викладачів Академії на тему «Сучасне прочитання української національної ідеї», у межах якої висловила думку, що ХІХ ст. стало для українців століттям бездержавности та водночас періодом визрівання, формування й розвитку української національної ідеї та формування української нації. Також було зауважено, що головне завдання в умовах сучасних викликів – високо тримати Український прапор (у буквальному й переносному смислах) як символ незламності Української національної ідеї, непохитності Української держави та дотримання її ідеалів і цінностей [32].

Старший викладач кафедри С. Волкова на своїх лекціях, присвячених темам «Питання походження сучасних українців, білорусів та росіян» та «Як СРСР знищував Україну», акцентувала

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

увагу на тому, що протягом століть Московське царство, Російська імперія, СРСР та РФ намагаються присвоїти собі нашу давньоруську історію та територію, здійснюючи агресивну політику та розв'язуючи війни, а впродовж ХХ–ХХІ ст. виправдовують свою агресію проти українського народу та його геноцид, використовуючи міф про «єдиний народ». СРСР ніколи не був колискою «братніх народів», як це намагається представити російська пропаганда. Достатньо хоча б проаналізувати дії радянської та російської влади на території України – знищення українців розпочалося з приходом більшовиків на терени України наприкінці 1917 р., які розв'язали червоний терор та влаштували політику «воєнного комунізму», і дії білогвардійців, які реалізовували на наших теренах білий терор у 1919 р. Те, що робить російська армія сьогодні в Бучі, Бородянці, Маріуполі та інших містах, робила Червона армія й в 1930-х – 1940-х рр. на території етнічних українських земель.

Наше спільне завдання – знати, пам'ятати й не допустити повторення історії. У ХХ ст. ми перемогли нацизм, нині переможемо й рашизм [24; 34].

Цикл науково-популярних лекцій «Незламність української нації: історія і сьогодення» став вагомим чинником інформаційної безпеки країни в умовах війни. Незважаючи на запеклу агресію проти України з боку російської держави, щопонеділка в 2022-2023 н.р. для студентів, викладачів, співробітників та всіх охочих проєкт було продовжено в онлайн-форматі. Зокрема, 5 вересня 2022 р. доцентка кафедри УДІД Г. Лисенко прочитала публічну лекцію на тему «Роль армії у формуванні і збереженні Української державності» з метою формування в академічній спільноті усвідомлення важливості ролі армії в процесах Українського державотворення. Головний акцент був зроблений на визнанні військової майстерності й неперевершеності, які демонстрували українські воїни впродовж століть, починаючи від праукраїнської держави Русі-України, під час державотворчих процесів у ХVІІ ст., впродовж буремного ХХ ст. і до сьогодення [28].

Викладачі кафедри УДІД своєю різноманітною роботою, яка включає, окрім читання лекцій, проведення практичних занять та семінарів з дисциплін, закріплених за кафедрою, намагаються забезпечити та якісно наповнити гуманітарну складову освітнього

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

процесу: організують та проводять засідання наукових гуртків, круглих столів, конференцій тощо, як того вимагають українські реалії.

Гуманітарною складовою освітнього процесу є заходи, які пов'язані із відзначенням різноманітних історичних подій, наприклад, вшанування пам'яті чорнобильців, вигнання нацистів з України, вшанування жертв Голодоморів, Дні пам'яті та примирення і перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, Дні української писемності та слов'янської писемності і культури, ювілейні дати видатних особистостей. Найголовнішим підсумком цієї величезної та важливої роботи можна вважати збереження пам'яті поколінь про подвиг героїв та передачу цієї пам'яті нашим нащадкам.

На початку 2010-х років декілька років поспіль проводилася Студентська науково-практична конференція «Пересопницьке Євангеліє – скарбниця української культури» (організатор – Г. Лисенко): студенти першого курсу виступали з доповідями за загальною темою конференції, присвяченої Дню слов'янської писемності і культури, зокрема висвітлювали аспекти появи цінної пам'ятки української культури, знайомства Т. Шевченка із Євангелієм, офіційної ролі Євангелія в державному житті незалежної України тощо. Такі заходи є вкрай важливими для вивчення історичних пам'яток власного народу задля збереження національної ідентичності, формування почуттів патріотизму, гордості і національної гідності.

Відповідно до плану роботи кафедри УДІД упродовж дев'яти років щорічно проводиться Студентська науково-практична конференція «Забуттю не підлягає» (модератор – С. Волкова).

Обговорення актуальних та суперечливих питань історії нашого народу сприяє формуванню і розвитку в студентів почуття патріотизму, усвідомлення подвигу борців проти нацизму часів Другої світової війни, а у світлі сьогоденних подій розвиває критичне мислення, виховує повагу до захисників територіальної цілісності сучасної української держави. Підтвердженням надзвичайного впливу на студентів подібних заходів є вірш студента гр. ЕП-14-2 О. Єременко «Я проти нової війни»:

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Є в Україні дат багато
Та в травні відзначаємо одну,
Коли я хочу в прадідів спитати:
«Ви розкажіть, будь ласка, про війну».
Про ту страшну, жорстоку і тривалу,
Коли палали села у вогні,
Як гинули бійці в бою кривавім,
Як мирне небо марилось у сні.
Ви вірили в велику Перемогу,
Тому, напевно, ви й перемогли,
Для миру ви відкрили нам дорогу.
Чому настали знову дні сумні?
На жаль, вже з нами вас немає,
Залишилися тільки ордени,
Та вся родина наша пам'ятає
Тривожний відгук від тої війни.
Ви вміли Україну захищати,
Хоча великі втрати понесли.
Я хочу, щоб була щаслива мати,
Тому я проти нової війни.*

Викладачі кафедри виконують дуже важливу соціальну функцію – забезпечують гуманізацію навчально-виховного процесу: прагнуть передати студентам не тільки суму гуманітарних знань, але й вчать їх думати, висловлювати і відстоювати власну громадянську позицію. У 2022 р. відбулася вже XII науково-практична студентська конференція з української мови (модератор – Л. Богуславська), яка об'єднує студентську молодь різних факультетів та викладачів кафедри УДІД. Тематика доповідей завжди досить широка і дозволяє усім учасниками продемонструвати і фаховий рівень підготовки, і мовленнєву вправність. До плекання рідної мови закликають і майбутні фахівці, без яких неможливо зреалізувати ні найвищі технічні досягнення, ні найсміливіші архітектурні проєкти. Конференція завжди проходить на досить високому рівні, засвідчуючи серйозну підготовку та майстерність публічного виступу всіх учасників заходу.

Викладачі кафедри УДІД відшуковують в українській та світовій історії та культурі постаті високоосвічених та високоморальних

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

людей, життєвий шлях та наукові досягнення яких можуть бути прикладом для наслідування молоддю у всі часи, всебічно висвітлюють та пропагують ці персоналії серед студентства, проводячи щорічно Студентську науково-практичну конференцію «Українська культура: вчора, сьогодні, завжди» (модератор – А. Перетокін). ІХ Студентська науково-практична конференція «Українська культура: вчора, сьогодні, завжди: 165 років з дня народження Дмитра Яворницького» 2020 р. була присвячена вшануванню пам'яті видатного українського академіка, дослідника історії українського козацтва, археолога, етнографа, фольклориста, письменника, поета, культурного і громадського діяча Дмитра Івановича Яворницького. З нагоди 165-річчя з дня його народження були прочитані доповіді про життя та творчість видатного вченого. Цьогорічна конференція була присвячена діяльності гетьмана в екзилі Пилипа Орлика та його «Пактів та Конституцій законів і вольностей Війська Запорозького» (1710 р.).

З поширенням процесів глобалізації перед кожною національною спільнотою постає проблема органічного поєднання інтеграції до світового співтовариства та збереження етнічної своєрідності. У цьому аспекті важливим завданням вищої школи є всебічний і гармонійний розвиток майбутніх фахівців, спрямований на створення сприятливих умов для повноцінного професійного й громадянського становлення молоді, створення ґрунту для збереження і підтримки культурної унікальності української нації.

Викладачі кафедри працюють над науковою тематикою Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва в рамках роботи Лабораторії історії традицій українського хатобудування, яка відкрилась на базі кафедри в листопаді 2013 р. з ініціативи завідувачки кафедри Г. Євсєвої. До завдань лабораторії відносяться такі: організація, координація та проведення наукових досліджень відповідно до планів роботи Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва; проведення науково-дослідницької діяльності з українознавства та фахових дисциплін, зокрема наукової проблематики, яка стосується історії українських традицій хатобудування; організація впровадження результатів досліджень і розробок у виробництво та навчально-виховний процес, організація і проведення науково-технічних та

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

науково-освітніх виставок, семінарів, нарад, конференцій, що забезпечує пропагування наукових, дослідницьких та освітніх досягнень ПДАБА.

Лабораторія, у якій силами викладачів і студентів створено куток матеріальної культури та побуту українського народу, започаткувала традицію проведення щорічних студентських наукових конференцій з історії українського хатобудування. У травні 2017 р. викладачі кафедри разом зі студентами взяли участь у Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Традиційне українське хатобудування: історія, сучасність, перспективи» у м. Львові, 22-26 травня 2017 р. результати роботи якої є яскравим свідченням актуальності наукових розвідок студентів академії в контексті загальносвітової практики збереження й переосмислення традиційних інженерно-технічних рішень у будівельній галузі.

У 2020 році проведена VIII студентська науково-практична конференція «Традиції та самобутність українського хатобудування». Результати роботи цих конференцій є яскравим свідченням актуальності наукових розвідок студентів академії в контексті загальносвітової практики збереження й переосмислення традиційних інженерно-технічних рішень у будівельній галузі. Організуючи конференції, кафедра українознавства, документознавства та інформаційної діяльності ставила за мету прилучення молоді до найкращих зразків традиційної національної інженерної творчості у сфері житлового будівництва, а також виховання висококультурної особистості, чиї інтелектуальні та духовні потреби не обмежуються вузькими фаховими рамками.

Важливою складовою наукової, освітньо-виховної роботи та гуманітарної підготовки є діяльність студентських наукових гуртків. Вже кілька років поспіль на кафедрі активно працюють гуртки «Простір слова» (керівник: к. ф. н., доцент Л. Богуславська) та «Твоє. Цикл подорожей неосяжним: українотворчі студії» (керівник: ст. викладач О. Ткач), учасниками гуртків є студенти різних груп та факультетів. На початку 2021-2022 н.р. були оформлені організаційно, затверджені Вченою радою Академії й розпочали свою роботу ще два наукові гуртки: «Клуб любителів українського кіно» (керівник: ст. викл. С. Волкова) та «Інтелектуальний хакатон» (керівник: доц. В. Бабенко).

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основними завданнями студентського наукового гуртка «Твоє. Цикл подорожей неосяжним: українотворчі студії» є поглиблене вивчення здобувачами вищої освіти дисциплін гуманітарного циклу; дослідження й популяризація здобутків української науки та культури; створення умов для розкриття наукового та творчого потенціалу членів гуртка; підтримка наукових інтересів студентів та молодих вчених; сприяння активній участі студентів та молодих вчених у громадському та науковому житті академії; розширення зв'язків з іншими студентськими науковими організаціями й об'єднаннями в Україні та за її межами. Щороку проводиться низка наукових, просвітницьких та виховних заходів. Протягом 2021-2022 н. р. згідно з планом роботи гуртка було проведено низку заходів: спільне засідання студентських гуртків «Твоє» та «Простір слова», присвячене Європейському дню мов (20 вересня 2021 р.), у рамках святкування Дня Збройних Сил України проведено засідання гуртка «Образ воїна в українській культурі» (9 грудня 2021 р.), засідання гуртка «Студії з українського етногенезу та етнопсихології» (31 січня 2022 р.).

На кафедрі УДІД з 2018 р. за рішенням Вченої ради діє студентський науковий гурток «Простір слова» (керівник та модератор проекту – Л. Богуславська), який постав на основі дискусійного клубу «Простір слова», створеного 2016 р. Робота клубу була спрямована на розвиток високої культури інтелектуального спілкування на різні теми, уміння дискутувати, толерантно сприймати протилежну точку зору, бути обізнаним у найактуальніших питаннях культурного і державного розвитку нашої країни. У 2016-2017 н. р. засідання дискусійного клубу «Простір слова» пройшли за темами, присвяченими важливим постатям та подіям з української історії та сьогодення: «Життя та діяльність Олександра Довженка» (21 вересня), приурочене святкуванню Дня захисника України (12 жовтня), «Постать Д.І. Яворницького – знавця козацької минувшини та «людської словотворчості» (21 листопада), «Подорожі рідним містом» (28 листопада, 12 грудня, модератор Н. Омелян-Скирта), творча зустріч з письменницею Тетяною Вечірκο (5 грудня), перегляд найкращих конкурсних кіноробіт конкурсу «СІНЕМА» (8 грудня), святкування Міжнародного дня рідної мови (20 лютого 2017 р.), відзначення Шевченківських днів: згадуємо слово Кобзаря «в сім'ї вольній, новій» (13 березня), До Дня Землі – Подорожі до світу

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

української кераміки (24 квітня), круглий стіл на тему: «Україна на шляху до Європи» (27 квітня).

Робота студентського наукового гуртка «Інтелектуальний хакатон» (керівник – доц. В. Бабенко) проводиться з метою підвищення рівня освіченості у сфері інтелектуальної власності, виховання правової культури та поваги до інтелектуальної власності. Формування компетентностей сучасних фахівців неможливе без підвищення рівня освіченості в ІР-сфері та поваги до інтелектуальної власності. Упродовж декількох років кафедра УДІД розвиває тісні зв'язки з Академією правових наук, Інститутом інтелектуальної власності НАПрНУ, Національним офісом інтелектуальної власності та його відділом, створеним при ДП «Укрпатент». У рамках цього напряму просвітницької та виховної роботи у 2021-2022 н. р. проведено ряд заходів: Інтелектуальний нетворкінг до Дня винахідника і раціоналізатора (21 вересня 2021 р.), участь студентів у роботі III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль і місце інформаційного права і права інтелектуальної власності в сучасних умовах» (секція «Інтелектуальна власність в креативних індустріях») (11-12 листопада 2021 р.), III Науково-практична конференція молодих вчених «Інтелектуальна власність в Україні: проблеми та перспективи розвитку в інформаційному суспільстві» (8-9 грудня 2021 р.), участь у роботі IV Міжнародної науково-практичної конференції «Інтернет-міст Київ – Дніпро»: «Управління проєктами. Перспективи розвитку проєктного та нейроменеджменту, інформаційних технологій управління, технологій створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність як складова системи забезпечення національної безпеки» (24-25 березня 2022 р.), участь у роботі V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності», м. Київ. (26 квітня 2022 р.) участь просвітницькому проєкті «Переможемо. Відбудуємо» з лекцією на тему «Нематеріальна спадщина України в контексті права інтелектуальної власності та національної безпеки», присвяченої Всесвітньому дню інтелектуальної власності (27 квітня 2022 р.), участь у роботі V Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем економіки інтелектуальної власності «Цифрова трансформація та

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

цифрова економіка в умовах воєнного стану: аспекти інтелектуальної власності», м. Київ, (27 травня 2022 р.)

Ще 2013 р. на кафедрі українознавства ПДАБА відкрився Клуб любителів українського кіномистецтва (керівник – доц. Ю. Дірявка), який організував навколо себе викладачів і студентів, що шанують українське кіно та творчість видатних вітчизняних режисерів і акторів. Незабутньою для студентів стала творча зустріч з Ю. Гармашем, оператором фільму всесвітньовідомого митця С. Параджанова «Тіні забутих предків». 14 березня 2014 року відбулося урочисте засідання клубу, переглянуто й обговорено зі студентами фільм «Наймичка». У вересні 2014 р. в рамках роботи клубу було відзначено 120 років від дня народження О. Довженка та організовано перегляд уривків його найкращих фільмів, зокрема «Поеми про море». Серед українських фільмів, переглянутих у Клубі любителів українського кіномистецтва, неабиякий інтерес студентів викликали художній фільм «Чорний ворон» та документальний фільм «Соловей співає, доки голос має», привезений офіційним представником авторської групи документального фільму, волонтером і громадським активістом О. Чистопольцевим, який пристрасно і яскраво закликав усіх присутніх до вдумливого перегляду творчої роботи, яку можна назвати першим новаторським та монументальним дослідженням проблеми мовного питання в Україні [5].

У 2021 р. було організовано за рішенням Вченої ради ПДАБА студентський науковий гурток «Клуб любителів українського кіно» (керівник – С. Волкова), серед головних завдань гуртка: підготовка, організація та проведення засідань та показів кінофільмів; дослідження й популяризація здобутків української культури та кіномистецтва; створення умов для розкриття наукового та творчого потенціалу членів гуртка; підтримка наукових інтересів студентів та молодих вчених; сприяння активній участі студентів та молодих вчених у громадському та науковому житті академії; активна участь керівника студентського гуртка в полеміці та створенні дискусійного характеру засідань; розширення зв'язків з іншими студентськими науковими організаціями та об'єднаннями в Україні та за її межами. Перше засідання відбулося 27 листопада 2021 року. Воно було присвячене національному Дню вшанування пам'яті жертв Голодомору. До цієї зустрічі долучилися Студентська рада ПДАБА,

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

студенти різних факультетів та викладачі академії. На засіданні Клубу обговорювали фільм режисера О. Янчука «Голод-33», переглядали окремі його епізоди. А. Нагорна, студентка групи МБ-21, поділилася спогадами своєї родини про голод, пережитий прабабусею Троцик Христиною Юхимівною (1909-1999 рр.), яка завжди була життєрадісною людиною з прекрасною пам'яттю та великим серцем, попри пережиту трагедію. На сторінці сайту Національного музею Голодомору розміщена «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні» в 19 томах, видана у 2008 р. Співробітники Музею донині збирають свідчення людей, які пережили Голодомор, їхніх рідних та близьких, які зберегли пам'ять про кожного, для кого 1932-1933 рр. стали останніми в їх житті. У книзі по Дніпропетровській області було знайдено свідчення прабабусі Якименко Лукерії Федорівни (1918-2019 рр.) про ті страшні часи, коли їхнє село Гаврилівка потрапило на чорну дошку «за злісний саботаж хлібозаготівель».

4 травня 2022 р. відбулося друге засідання «Клубу любителів українського кіно», на якому вшанували пам'ять загиблих за свободу України та обговорили фільм режисера Р. Бровка «Заборонений», згадали про роль дисидентського руху в історії та поговорили про незламність українського народу впродовж віків у боротьбі проти ворогів, про здобуті перемоги у відстоюванні цілісності Української держави.

На третьому засіданні наукового студентського гуртка 31 жовтня 2022 р. зі студентами першого курсу обговорили цикл фільмів А. Галімова «Україна. Повернення своєї історії», який покликаний розвінчати міфи та повернути українцям вкрадену історію, яку протягом століть і до сьогоднішнього дня методично намагаються стерти з народної пам'яті, викривляючи справжні факти, спотворюючи українську історію перед усім світом.

Висновки. Надзвичайно важливою в період збройної агресії РФ проти України є підтримка української вищої освіти на інституційному та системному рівнях, наповнення її гуманітарною складовою, що є безпековим фактором в нових історичних реаліях.

Вивчення гуманітарних дисциплін та участь у засіданнях гуртків, круглих столів, конференцій, відвідування науково-популярних лекцій

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

з історії, мови, культури, психології допомагає студентам оволодіти світовими гуманістичними цінностями, загальнолюдською культурою і водночас досягнути надбання національної історії та культури. Гуманітарна освіта у вищій школі покликана розвивати особистість, забезпечувати духовний і культурний саморозвиток, допомогти студентам усвідомити власне місце і роль у суспільних процесах, стати активним суб'єктом українського національного відродження.

Освітній процес має бути гнучким, мобільним, динамічним та відкритим. А цінностями вищої освіти мають залишатися як академічна свобода та добросесніть, інституційна автономія, інклюзія так і розширення гуманітарної складової освітнього процесу, участь студентів в управлінні закладами вищої освіти та справедливість.

Основними завданнями гуманітаризації освітнього процесу в технічному закладі мають бути:

- формування гуманітарного та критичного мислення;
- досконале опанування державної мови;
- прилучення до літератури, кіно, образотворчого мистецтва, музики, звичаїв та традицій, здобутків української культури;
- осмислення історичних фактів, подій, явищ, різноманітності шляхів людського розвитку, відображення у змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку українського народу;
- вміння зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, місця історії у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій;
- формування вміння реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- забезпечення естетичного розвитку особистості та формування етичних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барно О. Демократизація та гуманізація вищої освіти – запорука формування високопрофесійного спеціаліста ХХІ століття // Імідж сучасного педагога. – 2003. – №5-6. – С. 6-12.

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2. Волкова С.П. Гуманізація та гуманітаризація підготовки спеціалістів у вищій школі // Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи»: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (24 грудня 2013 року). – Дніпро : ТОВ «Інновація», 2014. – С. 30-33.

3. Волкова С.П. Гуманізація та гуманітаризація підготовки спеціалістів у вищій школі під час війни // Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання: Матеріали II Форуму академічної спільноти (20-24 червня 2022 року) / Упоряд. М.В. Савицький, І.П. Мамчич. – Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. – С. 118-120.

4. Выхрова В.И. Некоторые аспекты гуманизации и гуманитаризации образования // Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія». – Харків, 2002. – Т. VIII. – С. 145-150.

5. Гуманітарна аура Академії (до 90-річчя ПДАБА). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pgasa.dp.ua/news/gumanitarna-aura-akademiyi-do-90-richchya-pdaba/>

6. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 4157, оп. 1, спр. 2042. Статут Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту, зареєстрований Міністром освіти України у 1992 р. арк. 6

7. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#>

8. Добрускин М.Е. Концептуальные основы гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования // Гуманізація і гуманітаризація вищої технічної освіти. Збірник наукових праць. Всеукраїнська науково-методична конференція. – Харків, 2000. – С. 5-6.

9. Євсєєва Г., Лисенко Г. Особливості викладання краєзнавства у технічному виші // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти: зб. наук. праць. Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, ФОП Лукашевич О.М., 2015. – С. 252-258.

10. Євсович Р.В. Гуманізація та гуманітаризація вищої освіти України кінця ХХ - початку ХХІ століть (1985–2012 рр.). / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – Рівне, 2021. – 23 с.

11. Євсович Р.В. Історико-педагогічний аналіз генези гуманізації і гуманітаризації вищої освіти України. Інноватика у вихованні: збірник наукових праць. – РДГУ. – Випуск 13. – Т. 2. – 2021. – С. 240-248.

12. Закон України про вищу освіту, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 21.11.2022)

13. Закон України «Про музеї і музейну справу» від 29.06. 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

14. Калінічева Г. Євроінтеграційний поступ системи вищої освіти України: нові можливості чи нові проблеми? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://veche.kiev.ua/journal/1594/> (дата звернення 21.11.2022)

15. Капустіна Н.І. Історія краю в контексті концепції розвитку Дніпропетровського історичного музею: зб. наук. пр. – Д. : Видавництво Дніпропетровського національного університету, 2007. – С. 312.

16. Кремень В. Вітчизняне краєзнавство : стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми // Краєзнавство. – 2011. – №3. – С. 10-16.

17. Левантович О. Ярослав Грицак: «Сучасні університети грають роль «бєбісітерів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/612b5w5>

18. Лисенко Г.І. Музеєзнавчі аспекти вивчення архітектури та будівельних традицій Придніпровського регіону // Освіта і наука у мінливому світі : проблеми та перспективи розвитку. Матеріали III Міжнародної наукової конференції (26–27 березня 2021 р.) / Наук. ред. О.Ю. Висоцький. – Дніпро : СПД «Охотнік», 2021. – Ч. II. – С. 131-133.

19. Лисенко Г.І., Волкова С.П. Реалізація принципу гуманітаризації технічної освіти на прикладі ДБІ–ПДАБА // Тези XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології у будівництві, цивільній інженерії та архітектурі» (м. Чернігів, 19-22 вересня 2021 р.) / Упоряд. : М. Савицький, О. Новомлинець, В. Данішевський, О. Терещук, О. Тимошенко. – Дніпро : ДВНЗ ПДАБА, 2021. – С.206-207.

20. Лисенко Г.І., Волкова С.П. До проблеми забезпечення гуманітарної складової сучасної вищої технічної освіти. Неперервна освіта для сталого розвитку: філософсько-теоретичні контексти та педагогічна практика : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (4 грудня 2020 р.), КЗВО «ДАНУ» ДОР». / Наук. ред. О.Є. Висоцька. – Дніпро : СПД «Охотнік», 2021. – С. 103-104.

21. Мова і єдність нації : державна мовна політика – історія, стан, досвід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3AApk8m>

22. Незламність української нації: історія та сьогодення. Птах душі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pgasa.dp.ua/news/ptah-dushi/>

23. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. За редакцією проф. Заставного Ф.Д. – К. : Знання, 2006. – 575 с.

24. Питання походження сучасних українців, білорусів та росіян. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3CrsYme>

25. Проект Статуту Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/012nYEr>

26. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 27 листопада 2019 р. з приводу гуманітарної складової освітнього процесу, дотримання мовного законодавства та інших законів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/YKSPTvR>

РОЗДІЛ 4
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

27. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/u1U668v>

28. Роль армії у формуванні і збереженні української державності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/B12nMr2>

29. Силадій І. Гуманізація і гуманітаризація освіти в контексті її демократизації // Науковий Вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. – Серія: Педагогіка. – 2020. – Вип.13. – С. 93-102.

30. Стратегії розвитку Придніпровської державної академії будівництва та архітектури на 2020–2025 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2019/12/Strategiya_2020-2025.pdf

31. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>

32. Сучасне прочитання української національної ідеї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3pykD8T>

33. Шаповал І.Г. Гуманітарні основи освітньо-професійної підготовки майбутнього фахівця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.us/AXGKd>

34. Як СРСР знищував Україну. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pgasa.dp.ua/news/yak-srsr-znyshhuvav-ukrayinu/>

35. Humanitarian engineering [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/humanitarian-engineering>

36. Humanitarian engineering [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://humanitarian.mines.edu/>

37. Yevsovych R. Research of humanization transformations of the higher education system of Ukraine at the end of the 20th – early 21st centuries (1985–2012) // Journal of Education, Health and Sport. – 2021. – 11(2): 290-30.